

УДК 37.016

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/54-1-38>**Янься ВАН,***orcid.org/0000-0003-4227-9612**аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) work.ukr20@gmail.com*

ВИТОКИ ІДЕЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито витоки ідеї інтеграції та міжпредметних зв'язків в музичній освіті учнів в Україні та світі. Схарактеризовано важливість реалізації міжпредметних зв'язків у процесі навчання, загалом, і в музичній освіті, зокрема. Визначено, що ідея інтеграції та міжпредметних зв'язків зумовлювалася диференціацією наук, через що порушувався природний взаємозв'язок між навчальними предметами, різними об'єктами і явищами реального світу. З огляду на це ідея міжпредметних зв'язків зародилася у процесі пошуку шляхів зрозумілого дітям відображення цілісності природи у змісті навчального матеріалу. Зазначається, що музика ще здавна була частиною ритуалів і побуту людей і пов'язувалася із релігійним вихованням дітей, але поступово зміст музичної освіти ускладнювався, урізноманітнювався і доповнювався інформацією з інших навчальних дисциплін. У статті схарактеризовано погляди стародавніх філософів (Конфуцій, Платон), світових (Я. Коменський, Д. Локк, Й. Песталоцці, Й. Герbart, Ф. Дістерверг, Дж. Дьюї, Е. Далькроз, К. Орф, З. Кодай) та українських учених (К. Ушинський, М. Леонтович, В. Сухомлинський) на проблеми інтеграції та реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні. Розкрито сучасні напрями розвитку проблеми інтеграції та міжпредметних зв'язків в музичній освіті школярів, як-то: дослідження феномену інтеграції та особливостей здійснення інтегрованого навчання, узагальнення педагогічного досвіду щодо реалізації міжпредметних зв'язків, розробка планів-конспектів інтегрованих уроків, упровадження інтегрованих навчальних курсів, створення відповідного навчально-методичного забезпечення, залучення інформаційно-комунікаційних технологій до реалізації інтегрованого навчання, інтеграція змісту мистецьких навчальних предметів, їх об'єднання в межах освітньої галузі – мистецької освіти, розвиток інтеркультурної музичної педагогіки тощо.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, інтеграція, музична освіта, витоки, школярі, освіта, розвиток.

Yanxia WANG,*orcid.org/0000-0003-4227-9612**Postgraduate at the Department of Educology and Innovative Pedagogy
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) work.ukr20@gmail.com*

ORIGINS OF THE IDEA OF INTERSUBJECT CONNECTIONS IN MUSIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN

The article reveals the origins of the idea of integration and intersubject connections in schoolchildren's music education in Ukraine and in the world. The importance of the implementation of intersubject connections in the learning process, in general, and in music education, in particular, is characterized. It has been determined that the idea of integration and intersubject connections was determined by the differentiation of sciences, due to which the natural relationship between educational subjects, various objects and phenomena of the real world was disrupted. Taking this into consideration, the idea of intersubject connections was born in the process of finding ways to reflect the integrity of nature in the content of educational material in a way that is understandable to children. It is noted that music had long been a part of people's rituals and daily life and was associated with children's religious upbringing, but gradually the content of music education became more complicated, diversified and supplemented with information from other subjects. The article reveals the views of ancient philosophers (Confucius, Plato), world scholars (J. A. Comensky, D. Locke, J. Pestalozzi, J. Herbart, F. Disterverg, J. Dewey, E. Dalcroze, K. Orff, Z. Kodaly) and Ukrainian scholars (K. Ushynskiy, M. Leontovych, V. Sukhomlynskiyi) on the problems of integration and implementation of intersubject connections in education. The modern directions of the development of the problem of integration and intersubject connections in music education of schoolchildren are revealed in the article. They are: the study of the phenomenon of integration and the specific features of implementation of integrated education, the generalization of pedagogical experience in implementation of intersubject connections, the development of plans of integrated lessons, the introduction of integrated educational courses, the creation of appropriate educational and methodological support, the involvement of information and communication technologies in implementation of integrated education, the integration of the content of art educational subjects, their unification within the educational field - art education, the development of intercultural music pedagogy, etc.

Key words: intersubject connections, integration, music education, origins, schoolchildren, education, development.

Постановка проблеми. Музична освіта завжди була і є невід'ємною, важливою складовою естетичного виховання школярів і, загалом, їхнього різнобічного розвитку. Учителі музики мають найсприятливіші умови для успішної інтеграції теоретичних знань і практичних умінь і навичок, аналізу досвіду й досягнень науки, власної професійної діяльності, оскільки в основу змісту музичної освіти покладено ідею поєднання різноманітних видів мистецтва, інтеграції мистецьких знань і знань з інших навчальних предметів, опанування якими важливе для формування у свідомості школярів цілісної картини світу. Упровадження в освітню практику різних видів мистецтва та застосування їхніх елементів під час вивчення інших навчальних дисциплін надає можливість розширити асоціативні уявлення дітей, збагатити їхнє суб'єктивне світовідчуття і світосприймання, розвивати особистість різнобічно, виконати інтегруючу функцію у формуванні її емоційної, сенсорної та інтелектуальної сфер. Координація між різними видами мистецтва і різними навчальними предметами здійснюється завдяки застосуванню міжпредметних зв'язків у процесі навчання, об'єднанню близьких, споріднених тем у цикли, створенню інтегрованих навчальних курсів з урахуванням специфіки кожного з видів мистецтва й інших навчальних предметів, існуючої між ними взаємодії та спільних освітніх цілей і завдань.

Утім, навчальні предмети в закладах загальної середньої освіти вивчаються здебільшого як окремі навчальні дисципліни. Це зумовлює необхідність установлення між ними міжпредметних зв'язків задля формування цілісних знань школярів, спеціальної підготовки вчителів до проведення уроків із міжпредметними зв'язками та вивчення досвіду здійснення інтеграції в освітньому процесі.

З огляду на це актуальним є дослідження витоків ідеї інтеграції та міжпредметних зв'язків в музичній освіті школярів, оскільки вивчення історії розвитку ідеї інтеграції та міжпредметних зв'язків в навчанні дозволить краще усвідомити зв'язки між навчальними предметами та шляхи здійснення інтеграції в навчанні.

Аналіз досліджень. Важливо зазначити, що певні аспекти проблеми витоків ідеї освітньої інтеграції і міжпредметних зв'язків та їх реалізації у процесі музичної освіти учнів висвітлювалися вченими. Зокрема, А. Бабенко (2011), А. Ковальова (2018) досліджувала генезу проблеми інтеграційних знань в філософському, психологічному й педагогічному аспектах. Низка вчених вивчали особливості здійснення інтеграції на уроках з окремих навчальних предметів, як-то: матема-

тика, (Глобін, 2012), музика (Завалко, 2013; Нижник, 1996; Шабельська, 2018), художньої культури (О. Мороз, 2016). Т. Анікіна, С. Борисова (2011), Г. Ніколаї (2013) вивчали історію розвитку музичної освіти від давніх часів до сьогодення.

Утім, проблема витоків ідеї інтеграції та міжпредметних зв'язків у музичній освіті учнів не набула цілісного розгляду, що і зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – розкрити витоки ідеї інтеграції та міжпредметних зв'язків в музичній освіті учнів.

Виклад основного матеріалу. Ідея поєднання в межах одного уроку (одного навчального предмету) різних підходів, поглядів і даних на ту саму проблему, поняття, явище або процес не є принципово новою. Ця ідея зародилась у процесі пошуку шляхів зрозумілого дітям відображення цілісності природи у змісті навчального матеріалу. Вона виникла тоді, коли у школах запровадили роздільне викладання різних навчальних предметів, що зумовлювалося диференціацією наук. Певною мірою у процесі роздроблення навчальних предметів порушувався природний взаємозв'язок між ними, який існує між різними об'єктами і явищами реального світу.

Утім, ще здавна філософи і педагоги зауважували на необхідності поєднання різних навчальних предметів задля формування цілісних знань учнів. Так, ще китайський філософ Конфуцій зауважував на тому, що на шляху до знань існує три шляхи: роздумів, наслідування і дослідження. І саме поєднання шляхів роздумів і дослідження філософ уважав найвдалішим шляхом (Конфуцій, б.р.).

Згідно зі вченням Платона, музичне виховання включає не тільки музику, але й хореографію та словесне мистецтво (Музична естетика, 1974 :25).

У Середньовіччі важливе місце в освіті мали церковне навчання і церковна музика у школах при монастирях, а освітній процес у них передбачав навчання лічби, читанню молитов і церковному співу. У кафедральних або соборних школах зміст освіти охоплював риторику, граматику, логіку, музику, астрономію, арифметику і геометрію (Анікіна, Борисова, 2011).

Протягом епохи Відродження педагоги виступали проти схоластики в навчанні й підкреслювали значущість формування в дітей цілісних уявлень про взаємозв'язки різних природних явищ, а особливістю естетики і культури цієї епохи був їх зв'язок із філософією, ученням про людину і природу, естетичними й космологічними концепціями. У цей час педагоги прагнули виховати музиканта нового типу – досвідченого музиканта-практика, який має навички гри на музичному

інструменті, хорового співу, створення музичних творів, займається різною музичною діяльністю і може переходити від одного її виду до іншого. Такі музиканти-професіонали виховувалися в різних школах музичної майстерності: в одних школах навчання орієнтувалося на енциклопедичне музично-теоретичне навчання, а в інших – на виконавське мистецтво (Анікіна, Борисова, 2011).

У педагогічній спадщині видатного педагога Я. А. Коменського основна увага акцентується на важливості «брати разом те, що пов'язане одне з одним» (Коменський, 1982: 374). Значущість зв'язків між окремими навчальними предметами в організації освітнього процесу вчений пояснював так: «Усі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках» (Коменський, 1957: 26). На думку видатного педагога курс музики пов'язаний із філософією і богослов'ям (Анікіна, Борисова, 2011).

У філософсько-педагогічній спадщині Д. Локка проблема міжпредметних зв'язків пов'язувалася з визначенням змісту освіти, де один навчальний предмет має наповнюватися ідеями, фактами й елементами іншої навчальної дисципліни, а в навчанні повинен бути стрижень, навколо якого б об'єднувалися знання (Локк, 1985).

Й. Г. Песталоцці також розкривав різноманіття існуючих взаємозв'язків навчальних предметів, зазначаючи: «Приведи у своїй свідомості всі по суті взаємозв'язані між собою предмети в той самий зв'язок, у якому вони дійсно перебувають у природі» (Песталоцці, 1963: 175). Окрім того, педагог звертав увагу на небезпеку відриву одного шкільного навчального предмета від інших.

Цю ж думку підтримував Й. Герbart, який зауважував, що розумова діяльність учнів залежить безпосередньо від зв'язку між різними навчальними предметами, і підкреслював важливість асоціативних зв'язків у пізнавальній діяльності школярів. Видатний педагог стверджував, що отримані раніше знання є основою для успішного і міцного запам'ятовування нового навчального матеріалу (Герbart, 2006).

Німецький педагог Ф. Дістерверг також говорив про важливість застосування інтеграційних зв'язків. Так, вчений зазначав, що розгляд того самого предмета з десяти різних сторін дає більше користі, аніж навчання десяти різних предметам з однієї сторони, а знання мають «чіплятися» одне за одне (Дістерверг, 2006).

Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. ідея інтеграції в освіті стала однією з провідних у навчанні. Видатний вчений Дж. Дьюї проголо-

сив дитину центром освітнього процесу і висунув новий на той час принцип формування навчальних програм й організації процесу навчання: «Від дитини – до освіти і від освіти – до дитини» (Дьюї, 2006).

Основна ідея інтеграції між навчальними предметами – перетворення дитини на суб'єкт інтеграційних освітніх процесів. На зміну предметоцентризму прийшли комплексні навчальні теми, що розширювалися відповідно до вікових особливостей дітей (Бабенко, 2011: 36).

У країнах Західної Європи почали створюватися перші комплексні програми, які об'єднували досліджувані об'єкти або явища навколо єдиного центру. Здебільшого цими об'єднуючими дисциплінами були навколишня місцевість (країнознавство), трудові процеси і культура, у цілому.

Швейцарський педагог Е. Далькроз створив систему музично-ритмічного виховання під назвою «Eurythmics», що поєднує сольфеджіо, ритмопластику й імпровізацію (Анікіна, Борисова, 2011).

Німецький педагог і музикант К. Орф зауважував на важливості поєднання музичної освіти дітей та дитячого фольклору, а також вивчення народної музики в кожній країні або конкретному її регіоні (якщо існують певні регіональні відмінності в музиці). Окрім того, дослідник радив поєднувати музику з рухом, здійснюючи тим самим музично-ритмічне виховання школярів (Мета, завдання, 2015).

Педагогічна концепція З. Кодая передбачала поєднання музики і фольклору, народної культурної спадщини (Анікіна, Борисова, 2011).

В Україні тривалий час (до XI ст.) музика була частиною побуту і ритуалів; згодом (до XIX ст.) музична освіта дітей пов'язувалася із релігійним вихованням, церковним співом тощо. Але поступово зміст музичної освіти розширювався і доповнювався іншими навчальними предметами.

Так, у XIX ст. в українських університетах (Харків, Київ) упроваджувалася підготовка музично освічених кадрів, а серед обов'язкових навчальних предметів були церковний спів, географія, граматики церковнослов'янської мови, біблійна історія, катехізис. У цей самий час з'являються музичні заклади освіти (Анікіна, Борисова, 2011).

Видатний педагог К. Ушинський підкреслював необхідність синтезу предметних знань щодо формування їх системності й цілісності. Одним із ефективних шляхів отримання міцних знань вчений вважав злиття навчальних предметів, що вивчаються. Це передбачає продуманість, порядок та єдність, координацію між різними елементами знань з окремих навчальних предметів (Ушинський, 1983).

Згідно з ідеями М. Леонтовича музична освіта об'єднує фольклор (особливо народні пісні), літературу, живопис, вивчення природи тощо. Відомий композитор стверджував, що музична освіта повинна спрямовуватися не лише на розвиток музично-творчих здібностей, загальне музичне навчання учнів, але й на національне, художнє й етичне виховання, розвиток художньо-образного мислення, взаємозв'язок різних видів музичної діяльності тощо (Педагогічні ідеї, 2013).

В Україні протягом 1920-х рр. існували комплексні програми, що спрямовувалися на подання навчальної інформації про об'єкти та явища концентровано, навколо загальної ідеї. Існували три основні навчальні блоки (суспільствознавство, природознавство, праця), і навчальні предмети або були в інтегрованих курсах або залишалися в середній ланці освіти, але повинні були «працювати» своїм змістом на вивчення комплексних тем. Згодом, на початку 1930-х рр., комплексне навчання було ліквідоване через недотримання таких значущих дидактичних принципів, як принципи послідовності навчання, науковості й систематичності. Тому навчальні програми 1931-1932 рр. повернули предметну основу шкільної освіти. У 1950-1960-х рр. знов постало питання інтеграції навчальних предметів. Зокрема, у цей час актуальною була інтеграція в навчанні, спрямована на зміцнення існуючих зв'язків між різними предметними і професійно-технічними знаннями, а згодом – між шкільними навчальними предметами.

Український педагог В. Сухомлинський також зауважував на важливості поєднання знань із різних навчальних дисциплін, зокрема музики із вивченням грамоти, образотворчого мистецтва тощо. Особливий акцент видатний педагог робив на залученні елементів мистецтва до процесу навчання в початковій школі, що зумовлено образністю мислення молодших школярів, їхньою емоційністю та потребою в художньо-образному викладанні.

У 1980-х рр. значна увага педагогів і вчених приділялася вивченню можливостей здійснення інтеграції в освіті, її об'єктивній необхідності та значущості, а також розкриттю форм і механізмів реалізації інтеграції та її впливу на процес навчання. Інтеграція визначалася як засіб виховання всебічно розвиненої особистості і практично реалізувалася в інтегрованих навчальних курсах на всіх ланках навчання (Бабенко, 2011).

На сучасному етапі розвитку освіти проблема інтеграції та міжпредметних зв'язків в музичній освіті школярів є актуальною і важливою.

Науковці досліджують феномен інтеграції, узагальнюють педагогічний досвід щодо реалізації міжпредметних зв'язків; активно досліджуються особливості здійснення інтегрованого навчання; розробляються плани-конспекти інтегрованих уроків, упроваджуються інтегровані навчальні курси, створюється відповідне навчально-методичне забезпечення; залучаються інформаційно-комунікаційні технології до реалізації інтегрованого навчання. Значна робота щодо здійснення інтеграції проводиться на рівні педагогічної практики. Так, у вищих педагогічних закладах освіти розробляються й упроваджуються експериментальні комплексні навчальні курси (зокрема, «Загальна теорія музики», розроблена кафедрою теорії та історії музики НПУ імені М. П. Драгоманова) (Бабенко, 2011).

У процесі музичної освіти школярів важливою є інтеграція змісту мистецьких навчальних предметів, його дидактичного опрацювання і застосування в освітньому процесі (Завалко, 2013). Зміцнення міждисциплінарних зв'язків між навчальними предметами художньо-естетичного циклу сприяє їх об'єднанню в межах освітньої галузі – мистецької освіти і зумовлює розвиток інтеркультурної музичної педагогіки (Ніколаї, 2013). У процесі здійснення музичної освіти школярів мають місце: внутрішня інтеграція (передбачає єдність цілі й завдань, організаційних форм, методів і засобів навчання), зовнішня інтеграція (спрямована на врахування психологопедагогічних, міжмистецьких, міжпредметних зв'язків у музичній освіті), міжсистемна інтеграція (передбачає використання компонентів авторських систем музичної освіти й виховання) (Нижник, 1996).

Висновки. Отже, прагнення до здійснення інтеграції навчального матеріалу та формування цілісної системи знань школярів є провідною тенденцією освітнього процесу в Україні та світі. Виникнення ідеї інтеграції було зумовлено диференціацією наук і важливістю формування в дітей цілісних знань. Ще з давніх часів музика була частиною побуту і ритуалів людини, пов'язувалася із релігійним вихованням, церковним співом, однак поступово зміст музичної освіти ставав більш широким, різноманітним і доповнювався інформацією з інших навчальних предметів. Багато українських (К. Ушинський, М. Леонтович, В. Сухомлинський) і світових учених (Я. Коменський, Д. Локк, Й. Песталоцці, Й. Герbart, Ф. Дістерверг, Дж. Дьюї, Е. Далькроз, К. Орф, З. Кодай) акцентували увагу на важливості реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні, загалом, і у процесі музичної освіти, зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анікіна Т. О., Борисова С. В. Музична педагогіка: історія та теорія : навч. посіб. для студ.вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 120 с.
2. Бабенко А. Генеза проблеми інтеграційних знань в історико-філософському та психолого-педагогічному аспектах. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Кіровоград : КДПУ імені В. Винниченка, 2011. Вип. 97. С. 34-40.
3. Герbart Й. Перші лекції з педагогіки. «Загальна педагогіка, виведена з цілей виховання». *Історія зарубіжної педагогіки* / Коваленко Є.І., Белкіна Н. І.: хрестоматія. К. : Цент навч. літ., 2006. С. 326-359.
4. Глобін О. І. Міжпредметні зв'язки в умовах профільного навчання математики: метод. посіб. для вчителів. Київ : Педагогічна думка, 2012. 88 с.
5. Дістервег Ф. Посібник до освіти німецьких учителів. *Історія зарубіжної педагогіки* / Коваленко Є.І., Белкіна Н. І.: хрестоматія. К. : Цент навч. літ., 2006. С. 360-424.
6. Дьюї Д. Моє педагогічне кредо. Школа і суспільство. Досвід і суспільство. *Історія зарубіжної педагогіки* / Коваленко Є.І., Белкіна Н. І.: хрестоматія. К. : Цент навч. літ., 2006. С. 440-483.
7. Завалко К. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти: [монографія]. Черкаси : Друкарня «Черкаський ЦНП», 2013. 520 с.
8. Ковальова А. Інтеграція навчання грамоти за В. Сухомлинським. 2018. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/vyvchennya-i-vprovadzhennya-v-navchalno-vykhovnyu-protses-serednoyi-ta-vyshchoyi-shkoly-pedahohichnykh-idey-vasylya-sukhomlynsko-2018-rik/ceksii-2-spvzvuchnist-pedahohiky-v-o-sukhomlynsko-z-ideiamy-vitchyznianskykh-ta-zarubizhnykh-pedahohiv/8303-intehratsiya-navchannya-hramoty-za-v-sukhomlynskyum> (дата звернення: 07.08.2022).
9. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. М. : Педагогика, 1982. Т. 1. 648 с.
10. Коменский Я. А. Мир чувственных вещей в картинках / Под ред. А. А. Красновского. М. : Учпедгиз, 1957. 351 с.
11. Конфуцій. ОКЦ «Інститут Конфуція» Університету Ушинського. URL: <https://confucius-pdpu.com.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9/> (дата звернення: 28.07.2022).
12. Локк Дж. Сочинения: в 3 т. / [пер. с англ. А. Савина] ; под ред. И. Нарского, А. Субботина. М. : Мысль, 1985. Т. 1. Опыт о человеческом разумении. 621 с.
13. Мета, завдання, принципи музичного виховання. Матеріали до теми. 2015. URL: <https://ignorik.ru/docs/tema-12-meta-zavdannya-principi-muzichnogo-vihovannya-mate.html> (дата звернення: 29.07.2022).
14. Мороз О. Д. Інтегроване навчання та міжпредметні зв'язки на уроках художньої культури: навч.-метод. посіб. Березне, 2016. 61 с.
15. Музична естетика античного світу / [упор. О. Ф. Лосєва]. К. : Муз. Україна, 1974. 220 с.
16. Нижник О. О. Інтеграція систем музичного виховання в загальноосвітній школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Методика викладання музики та методика музичного виховання». К, 1996. 41 с.
17. Ніколаї Г. Ю. Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання* : зб. наук. праць. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. Вип. 1(1). С. 3-17.
18. Педагогічні ідеї М. Леонтовича у контексті розвитку європейської музичної педагогіки. 2013. URL : <https://wikipedia.com.ua/1x1d70.html> (дата звернення: 27.07.2022).
19. Песталоцци И. Избранные произведения: в 2 т. М., 1963. Т.2. С. 175.
20. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. / укл. Е. Д. Днепров. К.: Радянська школа, 1983. Т. 2. 360 с.
21. Шабельська О. Міжпредметні зв'язки у мистецьких школах як засіб підвищення мотивації учня до навчання (на прикладі уроку по класу гітари та сольфеджіо). *Сучасна мистецька освіта: реалії та перспективи*: зб. тез наук.-практ. семінару. Чернігів : Чернігівська філія НАКККіМ, 2018. С. 65-71.

REFERENCES

1. Anikina T., Borusova S. Muzychna pedahohika: istoriia ta teoriia [Music pedagogy: history and theory]. Luhansk: Publishing House "Taras Shevchenko LNU", 2011. 120 p. [in Ukrainian].
2. Babenko A. Heneza problem intergatsiynykh znan v istoriko-filosofskomu ta psykhologo-pedahohichnomu aspektah [The genesis of the problem of integration knowledge in historical-philosophical and psychological-pedagogical aspects]. *Scientific notes of V. Vinnichenko Kirovohrad State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 2011, issue 97, pp. 34-40 [in Ukrainian].
3. Herbart J. Pershi lektsii z pedahohiky. „Zahalna pedahohika, vyvedena z tslei vyhovannia” [The first lectures on pedagogy. “General pedagogy derived from the goals of education”]. *History of foreign pedagogy* / comp. by Ie. Kovalenko, N. Bielkina. Kyiv: Center of educational literature, 2006, p. 326-359 [in Ukrainian].
4. Globin O. Mizhpredmetni zviiazky v umovah profilnoho navchannia matematyky [Intersubject connections in the conditions of specialized mathematics education]. Kyiv : Pedagogical thought, 2012. 88 p. [in Ukrainian].
5. Diesterweg A. Posibnyk do osvity nimetskykh uchyteliv [Guide to the education of German teachers]. *History of foreign pedagogy* / comp. by Ie. Kovalenko, N. Bielkina. Kyiv: Center of educational literature, 2006, p. 360-424 [in Ukrainian].
6. Dewey J. Moie pedahohichne kreda. Shkola i suspilstvo. Dosvid i suspilstco [My pedagogical creed. School and society. Experience and society]. *History of foreign pedagogy* / comp. by Ie. Kovalenko, N. Bielkina. Kyiv: Center of educational literature, 2006, p. 440-483 [in Ukrainian].

7. Zavalko K. Pedagogichna innovatyka v teorii ta praktytsi muzychnoi osvity [Pedagogical innovations in the theory and practice of music education]. Cherkasy: Printing house "Cherkasky TsNP", 2013. 520 p. [in Ukrainian].
8. Kovaliova A. Integratsiia navchannia gramoty za V. Sukhomlynskym [Integration of literacy education according to V. Sukhomlynskyi]. 2018. URL : <https://www.cuspu.edu.ua/ua/vyvchennya-i-vprovadzhennya-v-navchalno-vykhovnyy-protses-serednoyi-ta-vyshchoyi-shkoly-pedahohichnykh-idey-vasylya-sukhomlynskoho-2018-rik/ceksiia-2-privzvuchnist-pedahohiky-v-o-sukhomlynskoho-z-ideiamy-vitczyznianykh-ta-zarubizhnykh-pedahohiv/8303-intehratsiya-navchannya-hramoty-za-v-sukhomlynskym> (available: 07.08.2022) [in Ukrainian].
9. Comenius J. A. Izbrannyye pedagogicheskiye sochineniia [Selected pedagogical essays]. Moscow : Pedagogy, 1982. Volume 1. 648 p. [in Russian].
10. Comenius J. A. Myr chuvstvennykh veshchei v kartinkakh [The world of sensual things in pictures] / Edit. A. Krasnovskiy. Moscow : Uchpedgiz, 1957. 351 p. [in Russian].
11. Konfutsii. OKTS "Instytut Konfutsiia" Yniversytetu Ushynskogo [Confucius. Educational and cultural center "Confucius Institute" of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky]. URL : <https://confucius-pdpu.com.ua/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9/> (available: 28.07.2022) [in Ukrainian].
12. Locke J. Sochineniia [Essays]. / Edit. I. Narskiy, A. Subbotin. Moscow : Thought, 1985. Volume. 1. Experience of human understanding. 621 p. [in Russian].
13. Meta, zavdannia, pryntsyipy muzychnoho vyhovannia. Materialy do temy [Purpose, tasks, principles of musical education. Materials for the topic]. 2015. URL : <https://ignorik.ru/docs/tema-12-meta-zavdannya-principi-muzichnogo-vihovannya-mate.html> (available: 29.07.2022) [in Ukrainian].
14. Moroz O. Integrovane navchannia ta mizhpredmetni zviazky na urokakh hudozhnoi kultury [Integrated learning and inter-subject connections in Artistic Culture lessons]. Berezne, 2016. 61 p. [in Ukrainian].
15. Muzychna estetyka antychnoho svitu [Musical aesthetics of the ancient world] / arranged by O. F. Losev. Kyiv : Musical Ukraine, 1974. 220 p. [in Ukrainian].
16. Nizhnik O. Interatsiia system muzychnoho vyhovannia v zahalnoosvitniy shkoli [Integration of musical education system at a comprehensive school]. Abstract of PhD thesis in Pedagogy : specialty 13.00.01. Kyiv, 1996. 41 p. [in Ukrainian].
17. Nikolai H. Metodolohichni poshuky u sferi mystetskoï isvity [Methodological research in the sphere of arts education]. *Current issues of art education and upbringing*, 2013, issue 1(1), pp. 3-17 [in Ukrainian].
18. Pedagogichni ideï M. Leontovycha u konteksti rozvytku evropeiskoi muzychnoi pedahohiky [Pedagogical ideas of M. Leontovich in the context of the development of European music pedagogy]. 2013. URL : <https://wikipedia.com.ua/1x1d70.html> (available: 27.07.2022).
19. Pestalozzi J. Izbrannyye proizvedeniia [Selected works]. Moscow, 1963. Volume 2, p. 175 [in Ukrainian] [in Ukrainian].
20. Ushynskiy K. Vybrani pedagogichni tvory [Selected pedagogical works] / arranged by E. Dneprov. Kyiv: Soviet school, 1983. Volume 2. 360 p. [in Ukrainian].
21. Shabelska O. Mizhpredmetni zviazky u mystetskykh shkolah iak zasib pidvyshchennia motyvatsii uchnia do navchannia (na prykladi uroku po klasu gitary ya solfedzhio) [Intersubject connections in art schools as a means of increasing student's motivation to study (on the example of a guitar and solfeggio class lesson)]. *Modern art education: realities and prospects*. Chernihiv: Chernihiv branch of NAKKKiM, 2018, pp. 65-71 [in Ukrainian].